

KÉT ÚJ REGÉNYRŐL*

BRASNYÓ ISTVÁN: MAJOMÉV

A jó regény igénye csaknem egyidős irodalmunkkal. „Egy jól megírt »vajdasági« regény többet használhat (. . .), mint egy rosszul, tudományosan megírt biográfia, etnográfia, történelmi és szociológiai beszámoló, mert az előbbit sok ezren olvashatják, míg az utóbbiakat csak százan . . .” — bizonygatta már Szenteleky Kornél, s a felszabadulás után, ha más eszmei előjellel is, de újra meg újra felhangzott a sürgető panasz, miszerint a jó regény még mindig várat magára. Igazi, folytatást ígérő változást csak a hatvanas évek egy-két vállalkozása hozott, még inkább az évtized végén meghirdetett regénypályázat, melynek eredményeképpen nem kevesebb mint tizenkét regény hagyhatta el gyors egymásutánban a sajtót. S elsősorban nem a mennyiség, hanem a tájékozódások sokfélesége, a pillanat polifonikussága volt a meglepő, azt a látszatot keltve, mintha pályázatok révén egyszer s mindenkorra biztosíthatnánk regényirodalmunk folytonosságát.

Az eltelt másfél évtized eseményei azonban arról tanúskodnak, hogy koránt sincs így. Bár a pályázatok serkentő hatása kétségtelen, be kell látnunk, hogy a regényírás csúcsai és mélypontjai valójában nem attól függenek, milyen intézményes biztosítékokat tudunk nyújtani alkotóinknak. A regény korábban és mélyebbről indul, ha indul, mint a pályázatok, s épp ezért lehetséges végpontja sem esik egybe zárás határidőkkel. Ezt tapasztalta az idén a Forum Könyvkiadó állandó regénypályázatának bíráló bizottsága is, midőn az erőpazarló, az olcsón naturalista vagy a megmunkálatlan, zilált kéziratok mellett csak két olyanra bukkant, amely megítélése szerint beilleszkedhet irodalmunk alakulástörténetébe.

Brasnyó István három „futamodásban”, három nagyobb szerkezeti egységben alkotta meg *MajoméV* című első díjas pályaművét, mely messze eltávolodik a regény hagyományos típusaitól. Már a versbe szedett, több oldalas mottó is sejteti, hogy a szöveg szándékosan mellőzni fogja a klaszszikus cselekménybonyolítást, s nemcsak a regényidőt siklatja ki a folytonosság unott sínéről, de a tényleges, objektív időt is felkavarja. A mottóban ugyanis Brasnyó István mást sem tesz, mint kitaratóan faggatózik afelől, kérdések özönét téve föl, hogy a lét és a történelem különböző periódusaiban és szituációiban ő maga jelen volt-e vagy sem. A dérepte láncingtől a háromszögletű kalapon át a haláltáborok szögesdróttjáiig megannyi tárgyat, képet és szerepet sorakoztat föl laza rendben, anélkül per-

* Az 1983-as regénypályázat első (Brasnyó István: *MajoméV*) és második (Gobby Fehér Gyula: *Testek és álmok*) díjas regényéről írott bírálóbizottsági jelentések.

sze, hogy a fölmerülő kérdésekre bárhogy válaszolna. Ez a nyitottság egyfelől arra utal, hogy Brasnyó István az idők „teljességét” szeretné egybeélni, ilyenképpen lépve túl az egyes ember szűkös mindennapjain és horizontjának lehatároltságán, másfelől azonban arra is, hogy prózaíróként továbbra is idegenkedik minden olyan szövegtől, amely jól-rosszul eltanult mesterségbeii fogások révén aktuális eszmei mondandót állít előtérbe.

Nem véletlen hát, hogy már a *Repríz* című első szövegegységben teljes a „dekomponáltság”. Lassú, történelmi időbe csöppenünk, idegen tájakra, s amint a névtelen vándor vigasztalan egyedülvalóságának részei leszünk, akaratlanul is Jean de Mercier lovagot idézzük emlékezetünkbe. Az események „valóságossága” kedvéért az írói magatartás itt még távolságtartó, s a leírás eszközeit juttatja túlsúlyra, ám kiszáratva Fiumében találjuk magunkat, 1940-ben, s innentől aztán az első személyű elbeszélés válik dominánssá. A vándor visszasüllyed az idők mocsarába, átadja helyét másoknak, s a regényben kezdetét veszi az Amerikába, Kanadába, Brazíliába, Ausztráliába való ki- és visszavándorlások hosszú sora, melyben nem a párhuzamosság vagy a meg-megszakadó folytonosság helyreállítása a fontos, hanem a történelem diktálta tragikomikus ritmus. Brasnyó István tudatosan kerüli a végigvonuló, irányt adó, fejlődésképes hősoket. Nem kivételes, egyedi sorsok következetes végigkísérése és metszéspontjaik találó kijelölése, meghatározása révén óhajt tehát eljutni az általánosérvényűségig, hanem pont fordítva: a lét évezredes folyamába veti kallódó, gyorsan alámerülő figuráit, melyek így a bizonyosság erejével hatnak. Annál inkább, mert, bár nem tudnak egymásról, az első személyű elbeszélés mindnyájunkat megfürdeti Brasnyó István életérzésében.

A *szatír* című második szövegegység részben más eljárással készült. Az irónia alkalmasint itt ér csúcra a regényben, ugyanakkor azonban a kis vajdasági szatír életútjának történetében van valami kimódolt, erőltetett és bizarr. Utletnek kitűnő, hogy miközben hősoink bozontos vulvák és vaskos hímtagok közt vergődik elveszetteen, azonközben odakinn a világban csendesen örölnek a történelem malmai, ám a szatír-tudat korlátainak meghaladása túl nagy alkotói próbatétel elé állította Brasnyó Istvánt. A játékosság, a képzelet abszolút szabadsága kissé önmaga ellen fordult. Mitológiai utalások nélkül alighanem meggyőzőbb lehetne ez a figura, mint ahogy a *Hűlt helyek* „hőse” is nélkülözni tudná a lényében szunynyadó lovat.

Mindennek ellenére mégsem a szöveg nagyobb egységei között tapasztalható eltérések, egyenetlenségek hagynak maguk után bizonyos fokú hiányérzetet, hanem, paradox módon, a dekomponálás kompozíciós hézagai. A regény számtalan apró, novellisztikus mozaikkockából áll össze olyan tükörrendszerre, amely Brasnyó István világát hivatott érzékeltetni.

A kérdés épp ezért az, vajon minden egyes mozaikkocka nélkülözhetetlen-e vagy sem. Nézetem szerint nem. De ezt döntse majd el az olvasó.

UTASI Csaba

GOBBY FEHÉR GYULA: TESTEK ÉS ÁLMOK

Gobby Fehér Gyula regénye hat terjedelmes fejezetben, számtalan apró epizód felsorakoztatásával, egy vajdasági kisváros történelmi közelmúltját s jelenkori életét tárja elénk.

A sok-sok novellisztikus epizód mellérendelésszerű egymásutánja s a fejezetek műfaji kevertsége (anekdoták, pletykák, levelek stb.) következtében a *Testek és álmok* mégsem nevezhető egyértelműen társadalmi regénynek. A szatirikusan megrajzolt társadalomképet Gobby Fehér a magánélet intimitásainak oly bőbeszédű leírásával bővíti, hogy a szövegben már-már anekdotikus színezetet nyernek a történelmi sorsfordulók is. Gobby új műve a bőség zavarának regénye: a beszélt nyelv kötetlenségével előadott történeteit jószerint csupán a helyszín s a szereplők azonosága fűzi egybe. Gobby Fehér Gyula eezhetően nem csupán társadalmi, hanem egyféle emberi színjátékot is rögzíteni akart a regényében, a beszédes nevű Kancsár doktortól kezdve Sors István városi utcaseprőig majd mindegyik figurája egy-egy „nembeli” tulajdonságunk karikatúrája vagy szimbóluma: a szexuális gerjedelmé, a társadalmi érvényesülésé, a lívatásszereteté vagy -utálaté, a képmutatásé, az önzésé, a helytállásé.

Gobby Fehér, szerencsére, az „örök emberi” szokványos illusztrálása közben más egyébire is törekedett, s regényének ez a többlete a figyelemre méltó. Szándéka nyilvánvalóan az volt, hogy mai — vajdasági — társadalmunk keresztmetszetét írja meg. Írói terve némiképp Roger Martin du Gard *Vén Európa* című kisregényének mintájához igazodott. Gobby prózai munkáját a halmazás, a stiláris fesztelenség, következtelenség s a bőbeszédűség jellemzi, annyiban mégis rokona du Gard művének, hogy szociológiai alapozású és főszereplő nélküli regény: egy kisváros életét „epizódokból kialakuló körkép” formájában mutatja be.

A francia író kisregényében Flamart, a hordár, Ennberg úr, a tanító, Bosse, a kávé, Xavier-né, a fűszeres, Ferdinand úr, a borbély stb., a *Testek és álmok* lazán összekapcsolt fejezeteiben Kaszás tanító, Petrényi lakatos, Neugebauer zenetanár, Szekeres községi elnök, Gavanski asztalos, Strasser tiszteletes stb. nevével találkozunk. Du Gard a korabeli Franciaország „egy utcányi község”-ét, Gobby Fehér egy mai vajdasági kisváros, hétköznapi életét (s részben múltját) írta meg. Ám a két mű világnak eltérő volta s kifejezőmódjának gyökeres különbözősége minden egyéb egybevetést megkérdőjelez.